

אָנִי זֶה שְׁנִיִּים
 חֶלֶק אֶחָד בְּ
 צֶדֶד אֶחָד וְצֶדֶד שְׁנֵי
 שְׁנֵיִם מְגִדִים
 אֶךְ אֲנִי קְרוֹבָה לְשְׁנֵיִם
 "בְּקֶרֶת, מֶה עֵינַיִם,
 חֲמֵדֵי לָלֶה, וְאֵלֶה
 בְּסֹדֶר, יֵאֵלֶה
 סְלֵמָת, קוֹנֵי בְּקֶשֶׁר"
 זֶה מִתְחַלֵּק גַּם "לְסֵלָאָם וְעֵלֵיכּוֹם וְשַׁבָּת שְׁלֹמֶם"
 כָּל הַהֶפְכִים הַנְּהַפְכִים הָאֵלֶה וְאֲנִי בְּתוֹכֶם
 מִן תְּסַבֵּכֶת רֵאשׁ נְפֶשׁ
 כָּל כְּפֹה מוֹשֵׁךְ אוֹתִי בְּיָדִים
 בְּסוֹף יִקְטְעוּ אוֹתִי"

כותבת היא את אבו שמייס בשיר הנושא של ספרה הראשון "אני שניים" בהוצאת מטען. כשם השיר, גם היא: שניים. אבו שמייס, ערבייה מוסלמית מיפו, דתייה (ללא כיסוי ראש) שכותבת בעברית, מבלי להתכחש לזהותה הפלסטינית. היא גדלה בחיק משפחה דתית ולאורך חייה התנהגה על פי מסורת וכללים מאוד קפדניים שעליהם היא מערערת היום בדרכה שלה, ובקצב ובסגנון העדינים שלה ובדפיקות עדינות על השולחן. היא הוציאה עד כה שני ספרים; "סל מלא שפות שותקות" שיצא בהוצאת מטען שנת 2013, ו-"אני שניים" שיצא ב-2018. היא נולדה ביפו, השנייה בין ארבעה אחים ואחיות, בת לעדנאן, מלונאי ונעימה מטפלת בקשישים. היא מתגוררת היום ביפו עם בן זוגה אחמד, ובנה מחמוד בן ה-14.

אני פוגשת אותה בביתה. אנחנו יושבות בחדר העבודה שלה, חדר קטן וניחוח, מסודר אך ניכרת בו תחושת לחץ ובלגן סטודנטיאליים, של כאלה הטובעים בתהליך הבלתי נגמר של סיום התואר. "אמרת לי שאת בלחץ לקראת הגשת העבודה", היא אומרת בחיוך וטון מתנצל כשאנחנו מתיישבות אחת מול השנייה "המנחה בעדי ולכן אני כבר מושכת את הזמן".

היא לומדת מדעי המדינה כי "בשנים האחרונות היא מאוד מתעניינת באקטואליה, ורצתה ללמוד משהו שהיא אוהבת ומתחברת אליו" באוניברסיטה הפתוחה, "כי אין לה זמן לאוניברסיטה אחרת" והיא כמה ימים לפני הגשת עבודת הסיום שלה. היא כיום עובדת ברשת מלוני פתאל; היא אומרת שהיא לא יודעת מה תעשה אחרי התואר, אבל מה שברור "היא תמשיך לכתוב".

- איך התחלת לכתוב?

התחלתי לכתוב בגיל 13 - 14, בתקופה של גיל ההתבגרות. הייתי כותבת במחברת קטנה בסוף היום על אהבה, על בית הספר ועל המריבות של עם ההורים, נושאים שמעסיקות מתבגרות. בעיקר כתבתי שירה שגרמה לי להרגיש שאין גבולות, שאין כללים, שאני יכולה להיות אני בלי פילטרים. היו לי ניסיונות בכתיבת סיפורים קצרים אבל אף פעם לא פרסמתי.

- כתבת ברצף מאז גיל 13 עד היום?

בערך. אחרי שהתחנתתי הפסקתי לכתוב לתקופה קצרה ואחרי זה חזרתי לכתוב עד שהצטברו אצלי לא מעט חומרים שלא עשיתי איתם כלום. שבע שנים אחרי, בשנת 2008 התחלתי ללכת לסדנת כתיבת שירה בספרייה עם יונתן קונדה. קיבלתי הרבה תגובות טובות והכתיבה שלי התחילה להתפתח, הן מבחינת סגנון והן מבחינת תמות ונושאים.

"יונתן פתח בפניי אופקים חדשים לכתיבה. גדלתי וחונכתי בסביבה ובבית ספר צרפתי כנסייתי (קולג' דה פרא) שאסרו בו עיסוק בנושאי פוליטיקה ודת, בתחילת השנה היו מחלקים לנו דף צהוב עם הנושאים שאסור לעסוק בהם, פוליטיקה ודת כי אלה נושאים שמייצרים קונפליקטים. גם אצלנו בבית לא היינו מדברים על נושאים כמו פוליטיקה או זהות. אפילו כשהנושא היה עולה לא הייתי מתייחסת לזה כי בבית הספר לימדו אותי שהנושא הזה מביא קונפליקטים. בבית בכלל לא היה לי זמן להשקיע או להתעניין בנושאים האלה כי כל הזמן למדתי והשקעתי בלימודים במקום להתעניין בדברים אחרים. בזמן ההשתתפות בסדנה החשק לכתוב על פוליטיקה התחיל לבעור בי ואז שאלתי את יונתן אם אני יכולה לכתוב על פוליטיקה ועל זהות והוא אמר לי "ברור שאת

יכולה!" הוא אומר שכתובה על פוליטיקה וזהות מבורכת ומקובלת בסדנא, שזה הקול שלי וכדאי ושווה להשמיע אותו. ומאז התחלתי לשים על זה יותר דגש בשירים שלי.

ביניים:

"בֶּאֱפֹן הַכִּי מוֹסְרֵי בְּעוֹלָם
מַעֲבָרִים עָלַי בְּקֶרֶת
וְזֶה מִתְאַסֵּף עַל גְּבִי
כְּמוֹ עֲרֵמַת חוֹל
וְעוֹד מַעֲט אֲנִי נֶעֱלַמְת
אֲבָל אֲנִי תְּמִיד, כֹּל פְּעַם מִנְעֶרֶת מַעֲצָמִי
אֶת כֹּל הַחוֹל הַזֶּה וּמְצִיָּה מִחֶדְשׁ
זֶה בְּלִתִּי אֶפְשָׁרִי
זֶה לֹא כְּתוּב בְּבִאֵף מְקוֹם
וְאֵף אֶחָד לֹא הֵכִין אוֹתִי"

היא אמנם עוסקת בפוליטיקה ובזהות, אך אבו שמייס כותבת רק בעברית, גם ביום יום שלה, ונתקלת בלא מעט ביקורת על כך מערבים ויהודים כאחד.

- למה את כותבת רק בעברית?

"הערבית שלי לא מספיק טובה לכתובה, לא לפוסטים בפייסבוק ובטח לא לשירה. גם צריכת התרבות שלי היא בעברית" היא אומרת, "למדתי בבית ספר צרפתי שרמת הוראת הערבית בו הייתה נמוכה מאוד. את כל המקצועות למדתי בצרפתית; גאוגרפיה, מתמטיקה, מדעים ומה שלא למדנו בצרפתית, כמו אזרחות, למדנו בעברית. הכלי הבסיסי של השפה הערבית נעדר ממני. יכולתי לחכות עם השירה שלי עד שאני לומדת ערבית ומצטיינת בה אבל יש לי עוד שפות שאני יכולה לכתוב בהם, אז למה לצנזר או לדחות את הכתיבה שלי? וללא קשר, אני יודעת שזה נשמע מוזר אבל מאוד נוח לי לכתוב בעברית"

- מה זה אומר?

כשאני כותבת בעברית אני מרגישה בבית. אולי זה נשמע מוזר אבל כשהתחלתי לכתוב בגיל ההתבגרות התחלתי לכתוב בעברית. לא רק השירים, גם ביומן שלי בגיל ההתבגרות הייתי כותבת בעברית. לא היה אז וואטסאפ אבל היינו מעבירים בינו פתקים בכיתה, וכולם כתבו את הפתקים בעברית. בהפסקה ובטיולים היינו מדברים ערבית אחד עם השני אבל כשהיינו מתכתבים זה תמיד היה בעברית. כשהראיתי את הכתיבה שלי למורות בתיכון לא נשאלתי למה אני כותבת בעברית ולא בערבית. ייתכן שזה קשור להיותי יפואית, כי לגדול ביפו שהיא עיר "מעורבת" שהערבית בה עברה נורמליזציה ואימוץ כמעט מוחלטים בקרב התושבים הערבים השפיע על האימוץ שלי לשפה העברית. בלי קשר, כשאני התחלתי לכתוב בחרתי בעברית כי בשבילי היא הייתה פשוט עוד שפה שאני יכולה להשתמש בה. לא חשבתי על ההקשרים והרבדים הנוספים שלה אלא כאל שפה שלי, כמו שערבית היא שפה שלי, כך גם עברית היא שפה שלי. אולי אם מישהו היה מעיר על כך אז, הייתי שמה לב אבל לא נשאלתי ולו פעם אחת. ואז אחרי שפרסמתי את הספר הראשון מישהי ניגשה אליי ושאלה אותי אם לכתוב בעברית זה לא כמו לישון עם האויב. השאלה שלה הותירה אותי בהלם ואפילו לא הצלחתי לענות לה.

- וזה לא כמו לישון עם האויב?

אני עדיין חושבת על זה למרות שהשאלה עלתה לפני חמש שנים. אני עדיין לא יודעת מי מבינו צודקת. השאלה ערערה אותי אבל אני לא יודעת למה שמישהו ייקח בעלות על שפה. שפות הן חלק מהזהויות שלנו אבל אם נוח לי עם שפה מסוימת מה הבעיה שאני אשתמש בה? ובואי נהיה כנות, אני לא היחידה, הרבה סופרים ערבים בצרפת כותבים בצרפתית למשל, נכון שאנחנו חיות באקלים והקשרים פוליטיים מיוחדים כאן בישראל ולכן יש את הזעזוע הזה בשימוש שלי בעברית אבל אני חושבת שזה די אנושי לכתוב בשפה שהיא גם לא שלנו ואפילו כזו ששייכת לאויבים שלנו, או אלה שעשו לנו נזקים בהיסטוריה, אם אנחנו גדלים עליה ואם היא מושרשת בחינוך וביום יום שלנו; כמו המקרה של מדינות צפון אפריקה והצרפתית.

אנשים מהסביבה שלי נתנו לי פידבקים טובים ואף אחד לא העיר לי על כך שאני כותבת בשפה שהיא "לא שלי" אבל היו אנשים מעטים שהעבירו עליי ביקורת שאני כותבת בשפת הכובש. אמנם מדובר במעט אנשים אבל זה קיים.

- את לא חושבת שזה צורם לאנשים להבחין בפער בין השם הערבי שלך לבין הכתיבה שלך בעברית?

אני לא חושבת שזה צורם אלא שאנשים מתעקשים שזה יהיה להם צורם. האמת היא שמיציתי להסביר כל פעם למה אני כותבת בעברית ולתת לכך הצדקות. אנשים יכולים לנתח ולהעביר ביקורת כמה שהם יכולים אבל אני כבר לא מסבירה ולא מנסה להצדיק.

"כמעט ולא מזמינים אותי לערבי שירה ערבית. פעם אחת הוזמנתי לערב והודעתי להם שאם אני אקריא זה יהיה בערבית כי קשה לי להקריא בערבית מול קהל. באותו יום הוא התקשר להגיד שהאחרים ביקשו שאני אקרא רק בערבית, כשניסיתי להתאמן על זה בבית הרגשתי פתטית ובסוף הלכתי מבלי להקריא. זה פגע בי כי יש לי את הזהות שלי, והיא לא נקבעת על ידי השפה שבה אני כותבת, מה גם שכל הפיקסציה על השפה היא שטחית וגם מתעלמת מהתכנים של השירה שלי, האישיות שלי והמסרים שאני רוצה להעביר. אם הייתי כותבת בערבית אבל מכחישת נכבה וכיבוש, זה היה בסדר? גם לא. אני עושה פה מעשה הפוך, אני משתמשת בשפה "שלהם" אבל אני משתמשת בה כדי לספר את האמת שלי וכדי לשקף את הזהות ואת העמדות שלי. אני בעצמי כבר כמה שנים חיה ללא קטגוריות, או אפילו משתדלת. תמיד קל לשים אנשים תחת תוויות ולקטלג אותם לפי מוצא, לאום וכו' אבל אני החלטתי לחיות בלי זה כי זה גורם לנו להיטפל לטפל".

כמי שגם מאסה בטיעונים והאשמות האלה, אבו שמייס עדיין עסוקה בהם, תחת הכותרת "בוגדת", את ספרה האחרון היא פותחת כך:

אָנִי	בּוֹגְדָת	בְּחֹשֶׁךְ	בְּלֵילָה
וּבְאֹר			יוֹם
בּוֹגְדָת			בְּבִסְרָת
וּמוֹל			כְּנָלָם
לְעֵינֵי	מִי	שְׂרוּצָה	לְרֵאוֹת
אָנִי	בּוֹגְדָת	כֹּל	הַזְמַן
בּוֹגְדָת			בְּבִשְׁנֵיהֶם
בּוֹגְדָת			בְּכָשְׂרֵרֵשִׁי
וּבְאֶרֶץ			מְגוּרֵי
בּוֹגְדָת			בְּכַנְלָכֶם
בְּבָלָב			שְׁלָכֶם
בְּעֵינַיִם			שְׁלָכֶם
כּוֹבְשֵׁת			וּבּוֹגְדָת
וְלֹא			
מִתְנַצֵּלָת			

"השיר הזה נכתב אחרי שמאסתי בכל הטיעונים. והוא בא להגיד שלא משנה מה אני אעשה ומה אני אגיד אני עדיין נחשבת בוגדת. בשביל הישראלים אני בוגדת בשל היותי פלסטינית. בשביל הפלסטינים אני בוגדת כי אני כותבת בעברית. והאמת? אני חושב שאני באמת בוגדת כי אני לא נאמנה לאף צד". היא אומרת, "כשהייתי ילדה חשבתני על עצמי כעל ישראלית למרות שסבתא שלי מעזה. וכשהיא או אבא שלי היו מדברים על כך זה לא עניין אותי. עד שסיימתי בית ספר והגעתי לסדנא הזאת פתאום הבנתי את הזהות הפלסטינית שלי"

- זה תהליך שהכתיבה יצרה?

אפשר לומר. ידעתי כל מיני דברים על ההיסטוריה שלנו ועל הנראטיב אבל אף פעם לא התעמקתי בזה מספיק וגם לא למדתי על כך בבית הספר. ואז כשהייתי בסדנה ופיתחתי את הרצון והיכולת לכתוב על פוליטיקה וזהות, התחלתי לחקור יותר, לקרוא ולהתעמק. זה גרם לי להאמין בכך שאני פלסטינית נטו, עד העצם, ואז היה לי רגע הארה שבו אמרתי לעצמי רגע, המציאות יותר מורכבת. אני גם וגם. אני שניים. בין אם אני רוצה או לא רוצה. אני לא יכולה להגיד אני פלסטינית נטו, ואני לא יכולה להגיד אני ישראלית נטו. אני שני חצאים, רק הבעיה שאלה חצאים שלעולם לא הופכים לאחד. הם שני חצאים לא משלימים. אבל אני כבר השלמתי. אני כותבת לכל בן אדם שחי על האדמה הזאת, איך שלא נקרא לה. כל אחד שחי את הקונפליקטים האישיים והקרע שאני חיה, כל אחד שיכול להתחבר לדברים שאני כותבת, בין אם בענייני זהות, אדמה, שייכות.

- שני הספרים שלך יצאו במהדורות עבריות וערביות. זה מגיע מתוך ריאקציה לביקורות נגדך?
לא. זה מתוך בחירה. כשהגשמי חלום והוצאתי את הספר הראשון חשבתני לעצמי שבסופו של יום אני ערבייה ושאיני יכולה לוותר על השפה הערבית. אני אמנם כותבת בעברית אבל עדיין חשוב לי שהשירה שאני אכתוב תהיה נוכחת גם בערבית כי הערבית היא חלק ממני. תהליך התרגום לספר הראשון שלי היה

מאוד קשה וחשבתי לעצמי שלא אעשה זאת שוב אבל עם צאת הספר השני מצאתי את עצמי שוב באותו תהליך כי זה נראה לי ביזארי שהשירה שלי לא תיתרגם לערבית.

- את אומרת שבעברית את מרגישה בבית. אבל [בפוסט שלך בפוליטיקרי קוראת](#) כתבת "יש כמה נושאים שאני לא מרגישה בנוח לכתוב עליהם כי אני מפחדת מהביקורת של החברה היהודית [...] לא תמיד אני יכולה להעביר ביקורת על החברה שלי בשפה העברית, כי אני מרגישה לעיתים שאנשים מהצד השני מחכים לראות מה לא טוב אצלנו כדי לצעוק את זה ולהעביר עלנו ביקורת ממקום מתנשא". זה לא גורם לך להרגיש דווקא זרות מהעברית ושהיא אפילו איכשהו מצנזרת אותך? בעיקר התייחסתי בפוסט הזה על הפוסטים שלי בפייסבוק שבהם אני כותבת ומבקרת באופן ברור וחד משמעי. השירים שלי, לעומת זאת, הם לא תמיד ברורים. הצנזורה קיימת, אבל זה לא השפה שמצנזרת אותי אלא החברה היהודית. לפעמים אני לא מרגישה בנוח לבקר את החברה שלי בשפת היהודים כי אני מרגישה שהם מחכים לשמוע מישהו ערבי מביע ביקורת על החברה שלנו כדי שיוכלו להגיד "הנה! אתם רואים? אפילו הערבים עצמן מודעים למגרעות של החברה שלם". אבל זה יותר נוגע לפוסטים מאשר לשירים שהם יצירות ספרותיות שצריך לפעמים לקרוא אותם לעומק על מנת להבין אותם. ביניים:

אבו שמייס ניחנת ברגישות ניכרת לעין, חמלה, ומעורבות ואכפתיות מהקהילה שלה. את זה ניתן לראות גם בפוסטים שלה וגם בכתיבה רבת הרבדים שלה. היא פעילה למען נערות בסיכון ולמען העצמת הקהילה המקומית ובמיוחד את נשותיה. היא כותבת לא מעט בחשבון הפייסבוק הפרטי שלה על מקרים חברתיים ביפו שצריכים טיפול ופתרון בנוסף לכתיבתה על דמויות נשיות מעניינות ומעוררות השראה מהעיר שלה. "תמיד כתבתי בעיקר לעצמי והתייחסתי לכתיבה כאל תחביב או כלי להעצמה אישית והתמודדות עם המציאות והרגשות שלי. עם זאת, מאז שיצא הספר הראשון שלי (סל מלא שפות שותקות, 2013), התחלתי לשים לב שלכתיבה שלי יש הד והשפעה ושהיא גורמת לאנשים לחשוב, ואולי לפעמים להסיק מסקנות אחרות על העולם" היא מספרת, "פעם, אחת המשתתפות בסדנה שהנחיתי אמרה לי "מאז שאני מכירה אותך כל צורת המחשבה שלי השתנתה". היא דיברה על פוליטיקה וזהות, שהיא לא חשבה על הזהות שלה בכלל אחרי שספגה מהסביבה שלה הגדרות וזהויות דיכוטומיות. היא אמרה שפתאום, אחרי שקראה את השירים שלה שמדברים על זהות מורכבת שטומנת בתוכה גם פן פלסטיני אבל גם זיקה מסוימת לצד הישראלי שבי היות ואנחנו גדלות פה ובעיר "מעורבת". זה היה מאוד מחמיא. זה ממש נתן לי ביטחון בעצמי וביצירה שלי וביכולת של להשפיע ואולי אף להכווין".

- ואיך את מעורבת בחיי הקהילה והקהל שלך? את עושה סדנאות? השתתפתי בשתי סדנאות לנערות בבית חם ביפו לנערות בסיכון. זה היה לא פשוט.

- למה?

כי פתאום נוצר לנערות האלה, שאין להן אוזן קשבת בדרך כלל ושכל יום בשבילן הוא מאבק לכל דבר, הזדמנות להביע ולדבר. הדברים שהן מוציאות מהכתיבה שלהן לא פשוטים בכלל. גם היה לי קשה עם המשמעת אבל זו הייתה חוויה מאוד מעניינת, בסוף הוצאנו ספרון לשירים שלהן וגם ערכנו ערב השקה שהיה מאוד מרגש ויפה. אבל זו הייתה חוויה קשה שגם פתחה את עיניי לכך שאמנם אני בן אדם פרטי אבל שיש לי אחריות ומעורבות. הייתה לי אחריות מאוד גדולה להיות מולן, במיוחד שהייתי צריכה להיות זהירה בדברים שאני מעבירה להן. למשל, במשך הסדנה כי לא יכולתי להיות עצמי לגמרי ולרוץ איתן עם האמת שלי כי מדובר בבנות שמגיעות מבתיים קשים, אני לא יכולה לדבר איתן על חופש טוטאלי כי אם אחת מהן חוזרת הביתה עם רעיונות כאלה היא תקבל מכות מההורים או מהאחים שלה. צריך להעביר להן העצמה אבל צריך להיות זהירות איתן.

- את מכוונת את הכתיבה שלך לבנות האלה?

רוב הדברים שאני כותבת מכוונת לנשים, צעירות ומבוגרות. נשים הן הקהל שלי. בעיקר אני כותבת לנשים, על פמיניזם, על אהבה, על החברה שלנו.

- את רואה בעצמך סוכנת של שינוי?

אני חושבת שהחיים הפרטיים שלי גרמו לי לכתוב על הדברים האלה כי אני לא רוצה שלנשים ערביות, ובמיוחד מיפו, יקרו הדברים שקרו לי. אני התחנתתי בגיל צעיר, עזבתי את בית הספר בכיתה י"א, בשנים הראשונות אחרי הנישואין ישבתי בבית ולא עשיתי כלום. את כל חיי הקדשתי בהתחלה לבן זוגי ואחר כך לבן זוגי ולבן שלי. אני מדברת על כך מתוך כאב אכפתיות; שאני לא רוצה שהמצב הזה והמקרים האלה ימשיכו להתקיים כי זו הייתה טעות. היום, בגיל 34, אני יודעת שזו הייתה טעות.

לאבו שמייס סיפור מוכר בקרב נשים ובחורות שמגיעות מחברות מסורתיות. היא התחילה ללמוד באונרסיטה שנים אחרי שסיימה תיכון, ואחרי שכבר הייתה נשואה ואמא לילד בתחילת שנות ההתבגרות. "לקח לי זמן עד שהתחלתי ללמוד. אחרי שהתחנתי בגיל 17, הייתה תקופה ארוכה שפשוט ישבתי בבית ולא עשיתי כלום. רק אחרי שהבן שלי, מחמוד, נכנס לגן, התחלתי לעבוד בחברת כרטיסי אשראי, וחמש שנים אחר כך עברתי למוקד של כללית. שם הבנתי שאני חייבת תואר כדי לעשות משהו יותר משמעותי".

- התחנת בכפייה?

ממש לא. גדלתי בסביבה שמרנית מאוד. לא יכולתי לצאת, לנסוע לבד, לנהל מערכות יחסים לא רשמיים עם בנים, במיוחד שאני בת למשפחה מאוד דתית. את בן הזוג שלי ראיתי במסיבה משפחתית, התאהבנו אחד בשנייה ואז הוא בא וביקש את ידי. זה היה התסריט המושלם, הרגשתי שזו הייתה ההזדמנות שלי לצאת מהבית. לא כי היה לי רע בבית של ההורים שלי אבל כי חשתי שם תחושת מחנק. חשבתי לעצמי שכשאתחנן אני אוכל לנסוע עם בעלי, לקיים יחסי מין לפי הדת, אולי לצאת לעבוד כי אבא שלי לא הרשה לי לעבוד ואמרתי לעצמי שלא אילחם על זה, אני אתחנן ואעשה את הדברים שרציתי לעשות. אז התחנתי. הוא לא היה דתי וזה מה שרציתי, לא רציתי לחיות עם מישהו דתי. שנה לאחר מכן ילדתי את מחמוד והוא היה כל החיים שלי. זה פסיכי כי את ילדה בקושי בת 18 אבל יש לך את האחריות של אישה בת 35. לפעמים אני בהלם מעצמי על כל הדרך שעשיתי ואני מתחרטת שהתחנתי בגיל צעיר כל כך. אני מכירה הרבה בנות שמתחננות בגיל צעיר אבל היום אני כל כך מתנגדת לזה. כשבחורה מתחנת בגיל צעיר היא מוחקת הרבה אלמנטים מהאישיות שלה ומעצמה. בן זוגי אוהב אותי מאוד אבל לקח לו הרבה זמן עד שתמך בי. הוא לא הסכים שאצא לעבוד כי הגבר הוא זה שצריך לפרנס את המשפחה שלו. היו לנו הרבה ויכוחים על זה אבל הוא אוהב אותי ובסוף הוא הסכים שאצא לעבוד. זה נשמע שאני אסירת תודה לו כי הוא אפשר לי לצאת לעבוד וככה זה באמת היה אז כשהסכים שאצא לעבוד למרות שהיו לו הרבה תנאים לכך; במקומות ספציפיים בשעות ספציפיות, לא להשתתף בערבי צוות, שתמיד האוכל יהיה מוכן ושהבית יהיה נקי. הוא אמר לי "את הכסף שלך תחסכי ואם מישהו שואל את לא מפרנסת". יצאתי לעבוד לפי התנאים האלה שלו והתיישרתי וככה חייתי במשך חמש שנים שהיו מאוד קשות; סללתי דרך ארוכה עד שיצאתי לעבוד וליצור ולהיות מי שאני היום ואני לא רוצה שסיפור החיים שלי יהיה אותו סיפור של עוד בנות.

- איך זה השפיע על הכתיבה שלך? את חושבת שזה חנק את היצירתיות שלך?

לא בדיוק כי כן המשכתי לכתוב. אחרי שהתחנתי הרבה דברים טובים התחילו לצאת ממני, כמובן שזה גם בגלל שהתבגרתי, אבל הנישואין שלי בהחלט לא חנקו את היצירתיות שלי, להפך היה לי דווקא יותר דחף ורצון ליצור. אני יכולה להגיד שאם הייתי רווקה זה היה מייצר לי יותר חופש תנועה. בעלי לא התנגד בעבר ולא מתנגד היום לכתיבה ולפעילות שלי אבל זה כן מגביל. כשאמרתי לו אז שאני רוצה לאסוף את החומרים שכתבתי ולייצר מהם משהו גדול הוא אמר לי "נו מה את כבר יכולה לעשות עם זה?" הוא גם לא כל כך התעניין בכתיבה שלי בעבר, עכשיו זה השתנה, הוא מפרגן לי אבל עדיין צוחק עליי לפעמים ואומר "מה זה החרבושים האלה? מה את כותבת?". גם כשמזמינים אותי לאירועים או להקראות למשל הוא היה אומר לי "סבבה, רק שזה ביפו או בתל אביב" וכשהיה מדובר באירועים או פסטיבלים במקומות יותר רחוקים הוא היה אומר לי "מה פתאום? למה שאת תלכי? שהם יבואו ליפו" אז אני חושבת שאם משהו שהנישואין השפיעו עליו - אז זה בהחלט הממד הזה.

- אז אם היית רווקה היום זה היה משפיע על העשייה הספרותית שלך באופן שונה, לאו דווקא מבחינת כתיבה.

זה היה נותן לי יותר חופש תנועה והיה מסיע לי בהפצה. כי איך עוד ישמעו אנשים על קיומך ועל העבודה שלך? אז את כותבת, נכון. אבל זה לא מספיק להפצה ושאלו יכירו אותך. אם את לא משתתפת בערבי שירה ולא מעוררת שיח אף אחד לא יכיר אותך או יהיה מודע לקיום ולכתיבה שלך.

- ואיך את בכל זאת מקדמת את עצמך מבחינת יחסי ציבור?

אני גרועה בזה האמת, אבל אני משתתפת לפעמים בערבי שירה ופסטיבלים וגם מפרסמת בעמוד הפייסבוק שלי מדי פעם.

היא אומרת ומצחקקת במבוכה ואנחנו מסיימות כי היא צריכה לצאת למשמרת שלה.

לשאל -

למה יש מצב שהרמה של הערבית נמוכה

מה מצב הממוצע - השפה בין החברים ביניהם, ולמה עברית ולא צרפתית
דיברת עם החברים ערבית או עברית

איזה ספרים היא קוראת? צריכת התרבות בערבית או בעברית
השפה שתלמיגים דיברו והתכתבו בהם האם כולם עשו את זה או שזה מי־מי־מי
איך יכול להיות איך הבית ספר הזה אין ערבית טובה